

ЖИТИЈЕ СВЕТОГ ОЦА НАШЕГ МАРКА ЕФЕСКОГ

Исповедника Православља[13]

“оно што се тиче Цркве, не решава се компромисима. Јер не постоји нешто средње између истине и лажи” – Свети Марко Ефески

Љубав Божја према нашем грешном роду људском особито се показује у томе што Премудрост Божја у сваком роду и нараштају налази међу нама недостојнима достојне служитеље и пријатеље своје: Пророке, Апостоле, Светитеље, Исповеднике и Мученике, и кроз њих брани и очувава веру Еванђелску и Православну, ту једину животворну и спасоносну Истину Божју, којом се род људски може спасавати; и стварно се спасава у сваком времену и нараштају. О томе нам говори премудри Соломон овако: "Премудрост Божја све обнавља и, прелазећи из нараштаја у нараштај у свете душе, она припрема пријатеље Божје и пророке. Јер Бог никога не љуби тако, као онога који живи с премудрошћу" (Прем. Сол. 7, 27-28). Таквих пријатеља Божјих, кроз које нас Бог поучава и спасава у тешка времена, испуњена је сва историја народа Божјег од Аврама и Мојсија до светих Апостола и светих Отаца, и до данас. Свети Григорије Ниски, у похвалном слову своме брату св. Василију Великом, том изабраном од Премудрости пријатељу Божјем и спасиоцу Православне Цркве у тешким временима у којима је живео, говори такође о томе овако: "Бог, који све и сва зна још пре постанка њихова, као што вели пророк (Дап. 13, 42), и предухитрује злону ђаволу која се протеже заједно са људским нараштајима. Он сам припрема и даје и одговарајућег способног лекара за зло и болести сваког нараштаја; да не би, због недостатка исцелитеља и исправитеља, болест код људи остала неисцељена, и тако потпуно овладала родом људским". Такав управо

богомудри и богодани лекар и спасилац народа и Цркве Православне у новија времена ове тешке историје беше и светитељ и пријатељ Божји - Марко, Митрополит Ефески, кога зато с правом његов брат Јован Евгеник назива "новим Василијем Великим" и "Новим Богословом". Овај његов брат Јован, који беше ђакон Велике Цркве Св. Софије у Цариграду, написа службу и житије овога Светог Марка, које ћемо ми овде даље изложити.

Свети отац наш Марко, велики светилник који осветљава наш живот у свету, и храбри поборник Цркве Христове, и опште сунце целе васељене, роди нам се и засија у великом царском граду Константиновом, Цариграду, у коме и одрасте и школова се, и у коме на крају, при пресељењу своме на небо, остави своје свето тело. Роди се овај светитељ лета Господњег 1391, у племенитом роду Евгеника. Отац му се звао Георгије, и беше ђакон и сакеларије Велике Цркве Св. Софије, и истовремено учитељ и руководитељ у школи при Св. Софији, у којој су се школовали многи младићи са свих страна царства. Мајка му се звала Марија, и беше кћи честитог и богољубивог лекара Луке, који име божанског лекара и еванђелиста Луке ничим није осрамотио, јер бејаше веома побожан и честит. Обострано порекло Маркових родитеља беше дакле из давнина украшено сваким благородством и богатством и светским сјајем, но ништа мање и богопоштовањем.

Када им се дете роди и препороди благодаћу Духа Светог, то јест светим крштењем, родитељи му дадоше име Мануил, јер је требало да то дете не добије неко друго име, него као достојно доби оно право име Господа Исуса - Емануил, јер је преко овог светитеља, у ова последња времена, с нама присутан Бог и Благочешће (Εὐσεβεία = Православље) и светоотачка предана вера (πατροπαράδοτος πίστις). Учитељ и васпитач младог Мануила и у благочешћу и у наукама реторике и математике беше његов отац, кога ће ускоро он сам превазићи и мудрошћу и врлином. И управо је он превазишао оца за толико, за колико је отац му превазилазио остале људе. Тако је отац овога детета доживео оно што сви оци желе да доживе: да их превазиђу њихова сопствена деца. Када је малом Мануилу било 13 година умре му отац, но он не прекину учење, него отиде да се учи код још способнијих учитеља и то на дуже време и са још већим трудом. Најпре му је био учитељ и старатељ Јован Хортазменос, који ускоро постаде митрополит Силивријски са именом Игњатије, и који беше човек врло образован и добродетељан. Осим митрополита Игњатија он имађаше још и друге учитеље, међу којима и философа Георгија Гемиста Плитона, и такође познатог Јосифа Вријенија, једног од ученика св. Григорија Паламе. У изучавању наука Мануил се одликовао марљивошћу и брзим напредовањем; но исто тако он беше скромног понашања и смирен, пазећи и на свој начин одевања и на корак, погледе и говор свој. Није прошло много времена а он је својом даровитошћу и марљивим трудом убрзо превазишао у риторској науци и у философији и логици не само све ученике, него и саме учитеље, тако да су му се сви дивили, па чак и сам цар.

По завршетку школе сам цар Манојло[14] призвао га је к себи и учинио га не само својим пријатељем, него и учитељем у многим стварима, и особито у књигама. Мануил је тако стекао назив ритора и постао учитељ и васпитач у школи, којом је раније руководио његов отац. Овде је он учио наукама и Светом Писму многе младе ученике, као што је то раније чинио и његов отац. Међу његовим ученицима у то време беше и Георгије Схоларије, потоњи патријарх Цариградски. Мануил се са сваким трудољубљем трудио у тој патријаршијској школи, но с друге стране он никада није изостајао са свакодневних свештених богослужења у Великој Цркви и то у току целе године, и лети и зими, тако да га је било могуће видети где још у свету пре монаштва проводи монашки начин живота. Он беше сав богоносац, и просветљен, и беше истински философ још од самог детињства. У свеноћним бдењима и стражењима над собом он је изучавао књиге старих мудрих људи и слагао то знање у себи, а у исто време није изостављао ништа из Божанског Писма и из Свештених Учитеља и Отаца Цркве а да то не изучи са тачношћу и савршено. Живећи још у граду, он је превазишао пустињске отшелнике, јер је чистоту и целомудрије и смрт Христову узео на себе, горећи сав љубављу према Христу, која га ни до саме смрти није напуштала. Није се заносио сујетом и светском славом, нити му је душа била привезана за нешто земаљско, или за неки успех и каријеру.

Када напуни 25 година (око 1418 г.), он не могаше више обуздавати у себи жељу за светом схимом монашком. Зато напусти све житејско и, попут великих древних отаца, великодушно раздаде све своје

имање сиромасима. Затим смирено узе на себе благи јарам Господњи, који је од детињства желео и лако бреме крста, заволевши пустињаштво, које су волели и Илија и Јован и сви њихови следбеници. Јер пустињаштво и усамљеност мајка су безмолвија (ήσυχίαζ), мајка усамљеничког подвижничког тиховања, и унутрашње сталожености, и мира, и спокојства, и усхођења ка Богу и приближења Њему. За место усамљеништва он изабра једно од острва у Мраморном Мору, између Цариграда и Никомидије, звано Антигона (близу Халке), јер та острва беху тада украшена богоносним мужевима и подвижницима. Овде он изабра себи за духовног оца неког особито врлинског подвижника, дивног и чудесног старца Симеона, који га ускоро и постриже за монаха давши му име Марко. Овај искусни старац упути младог монаха у подвиге и врлине монашког живљења, а особито у духовни подвиг духовног и молитвеног созерцања, којим је недавно тако сјајно таворски заблистало атонско монаштво на челу са св. Григоријем Паламом, кога је свети Марко необично поштовао и славио.

Својим одласком у монаштво Мануил је иза себе оставио неутешну жалост сродницима и блиским пријатељима, а такође и самом цару, који га је волео и требао његову мудрост и знање. Ожалошћени су били и великаши, и клирици, и његови млади ученици и уопште сви у отаџбини, јер су његов одлазак из света сматрали за опште осиромашење и губитак многих добара. Уз то ни њихове посете монах Марко није примао, пошто је, живећи у молитвеном тиховању, избегавао да се виђа са било којим од сродника и познаника. У то време на острво Антигону дође код истог старца и ступи у послушање Марков школски друг Доротеј, син сакелара Велике Цркве Валсамона, човек украшен знањем и васпитањем и нарави веома благородне. Њих двојица беху познаници још од детињства и беху дали један другоме реч да ће бити заједно монаси. Доротеј је већ био остварио свој циљ, јер је живео као монах једно време у Јерусалиму и на гори Божјој Синају, но сада се оба њих састадоше на овом острву и живљаху код једног истог оца и наставника. На том острву у самоћи проживе свети Марко око 2 године са великом духовном радошћу у подвизима. Но ова свештена заједница не моглаше дуго остати у овој усамљености и тишини, јер пре но што се напунише две године, а по зависти непријатеља и по општој злој несрећи народа или, боље рећи, због тадашње неразумности и безвољности које су усталасале и потресле сву твар, а особито због наиласка нове агарјанске звери, - светитељ мораде напустити то место и преселити се у Цариград. Огромна турска војска беше заузела сву малоазиску област Витиније и дошла до Босфора, тако да је била велика опасност за житеље ових такозваних Принчевих острва, због чега је и овај светитељ са својим духовним оцем и наставником морао прећи из самоће у град у чувени Мангански манастир св. Георгија, где је продужио свој тихи молитвено - подвижнички живот.

Живљењу преподобног Марка у овом манастиру ко ће се достојно надивити, и то: његовој крајњој суровости у подвизима (σκληραγωγία), у посту, у бдењу и свеноћном стајању, у борби са невидљивим противницима и у победи над њима. Јер он говораше често да се Богу ничим не угађа тако као злопаћењем. Овде је светитељ упражњавао сваку врсту врлине, да би се преко врлина добро уздигао у созерцање, у свештена просветљења (ιερούζ φωτισμούζ) и божанска обасјања (θείαζ ελλάμψεиζ), што се заиста с њим и десило. Тако је он постао сав честит и боголик (όλοζ θεοειδής). Јер ко је други икада више уризничио у себи ону свештену четворицу духовних елемената општих врлина, које сачињавају и укратавају разумну душу, избегнувши при томе крајности и с једне и с друге стране? А те врлине су: постојаност и достојанственост храбрости, искреност праведности, смерност целомудрености и савршенство разборитости. Или, ко је икада већма од њега гњев окретао једино против греха и против духовног змаја, а хтеће потпуно управљао ка Богу и ка добру? Или, ко је чедност, девственост, ствар натприродну и равноанђелску, већма желео из детињства од њега, и стекао је себи за пријатељицу и сажитељницу кроз цео живот? А он је управо то успео: да честим старањем постигне девственост чак и у самим покретима ума, као неко невештаствено и бестелесно биће. Зато је он у ово време подвизавања имао чист ум, просвећиван још и Божанским Писмима и делима светих Отаца, те је тако, просветљен божанским обасјањима, многе богонадахнуте књиге написао[15]. Овде је у овом манастиру свети Марко био посвећен у чин јеромонаха. - Тајну свештенства он је примио са крајњим смирењем и побожношћу, и то на молбе и наваљивања многих. Када је затим приносио Богу бескрвну жртву свете Евхаристије, свима који су га гледали чинио се сав као ван себе, сав просветљен (πεφωτισμένος), сав као да путује негде, свештенослужујући Богу као неки анђеол у телу.

Но ма колико да су били велики и славни досадашњи подвизи светога, од сада почињу још већи и славнији

подвизи његови и храбре борбе и светле победе овог преславног борца. Јер у ово време бедном и јадном народу православног предстојало је да, са другим залима и недаћама, претрпи још и несрећу црквену, тојест ону лукаву замишљену и зло склопљену унију с Латинима. Јер у ово време цар Јован VIII[16] помисли да ће помоћи своме угроженом од Турака царству тиме што ће склапањем уније са Римом добити од папе римског помоћ, и зато поче да се припрема и да изабера најбоље учене људе свуда по великоме граду. Тада одмах би назначен овај свети Марко за митрополита Ефеског, но он се тога избора прихвати тек после многих умољавања и нагоњења, и то, како сам он каже, једино из послушања Цркви у овим тешким временима. Ово би 1437. године. Тако онај, који је стајао изнад свих почаста, постаде велики архијереј Великог и Првог Архијереја, и ревносни пастир Пастиреначелника Христа. Од тада он се показа свима као нови Велики Василије, и сви га тако називаху.

У групи епископа, клирика и лаика, који бише одређени да иду у Италију (а међу којима беху и учени Висарион Никејски и философ Гемист Плитон и други), свети Марко, сада већ митрополит Ефески, би назначен испред свих других за егзарха сабора источних отаца, а уз то још он би одређен да замењује патријарха Александријског и патријарха Јерусалимског, а и патријарха Антиохијског. Пред полазак за Италију рекоше светом Марку као егзарху сабора источни архијереји: "Старај се да покажеш и племениту храброст коју имаш за наше благочестиве догмате, и ученост (λογιότητα) коју си, помоћу Божјом, стекао кроз учење и брижљиво старање". И заиста, свети Марко се показао у Италији као храбри и непобедиви лав, или као мач оштар с обе стране, који сасеца сваки лажни и зли кукољ из чисте пшенице свештених догмата Цркве, или још као громогласна богонадахнута труба правилног богословља и неотступни бранилац одредби и догмата светих Отаца и Васељенских Сабора.

На сабор у Италију кренуо је и сам цар Јован Палеолог са царским Синклитом, а с њим и стари Патријарх Јосиф са малим бројем епископа и малим бројем клира свога. Крајем 1437. године кренуше они морским путем и стигоше у Венецију а затим у Ферару у пролеће 1438. године. Када папа Евгеније отвори сабор у Ферари, прва реч би поверена светоме Марку. Он тада отвори светоотачка своја уста и кратко и јасно рече папи и осталим западним епископима и богословима: Треба да буде мира и љубави у Цркви, но до раздељења је дошло зато што је латинска Црква отступила од Православне Цркве и Православне вере, измисливши неке своје догмате, туђе Апостолима и св. Оцима. Ето то и јесте нарушење мира и љубави и јединства. "Зашто, говораше папи и Латинима свети Марко, окривљујемо Оце, када противно њиховим заједничким предањима различито мислимо и говоримо? Зашто сте њихову веру прогласили непотпуном, и уводите вашу - тобож савршенију? Зашто, противно Еванђељу које смо примили, проповедате друго Еванђеље? Некада смо ми у потпуности говорили једно исто, и међу нама није било раскола, и тада смо ми, обе стране, били сагласни са Оцима; сада пак, када већ не говоримо и не верујемо једно, како можемо бити заједно? Ми православни и сада говоримо и верујемо оно исто што и раније, и сагласни смо како сами са собом тако и са Оцима и нашим и вашим, ако вам је жеља да признате истину. Ви пак, увевши новине у веру, показујете самим тим да сте несагласни пре свега сами са собом, затим са заједничким светим Оцима и, на крају, са нама. И зашто да се не вратите на ону добру сагласност која ће вас показати да једно исповедате и у односу према самима себи и према нама и према светим Оцима, и тада ће нестати раскола, и сабраће се раздељени, и учиниће се свако добро?"

Ове речи светог Марка беху речи истините љубави. Оне нису одбијале потребу сједињења, само су истицале да се најпре имају одбацили јеретичке заблуде римске и онда тек може доћи до сједињења у Истини Божјој, и вери Православној. Али гордима и духовно глумима ове речи изгледаху као осиноност светог Марка, јер њима не беше стало до Истине и до вере апостолске и светоотачке.

То се видело већ при првим богословским разговорима у Ферари, где је реч била о погрешном латинском учењу о загробном стању душа умрлих, које се душе, по њиховом учењу, тобож саме тамо очишћују и искупљују огњем, док Православни говораху да се душе спасавају само благодаћу Божјом по молитвама и литургијама свете Цркве на земљи.

После тих првих разговора свети Марко је увидео да римским схоластичарима и голим препирачима није стало до Истине, него они гледају ко ће дуже говорити и надговорити другог, без обзира на логику истине и на свето Предање Отаца, и зато је био решио да се већ тада врати натраг. Но под притиском цара, и по лукавој политици папе, сабор се настави и ускоро би пренет дубље у Италију, у град Флорентију. У даљим разговорима и расправљањима са римским богословима свети Марко је доказивао њима сву неоснованост латинског додавања речи Символу вере по којој би Дух Свети тобоже исходио и од Сина (Filioque). У овим првим расправљањима светог су Марка подржавали и Висарион Nikeјски и Исидор Кијевски, но они брзо узеше на себе улогу издајника Православља, и напустише светог Марка. Од тога се светитељ ни мало не уплаши, него попут Максима Исповедника и Григорија Богослова, он у прах развејаваше сва латинска јеретичка учења о Духу Светом, о Божјој суштини, о папском првенству, о светој Евхаристији, и о осталим догматима. Свети Марко нипошто није допуштао да се од било кога мењају свете одлуке светих и Васељенских Сабора и богонадахнуто учење светих Отаца Цркве. Он је силним и јасним гласом својим и светоотачком благодатном логиком као паучину кидао и разбијао све софистичке заплете и силогизме латинске и схоластичке, и разобличавао сва њихова лукава и подла подметања и извртања. Јер он је изванредно добро познавао Свете Оце, које су латини извртали и фалсификовали, и није дозвољавао да празна схоластика и сува дијалектика изврћу и упропашћују свете догмате Светих Апостола и Отаца и Сабора. У православном учењу и догматима, а особито у догмату о исхођењу Духа Светог само од Оца, свети Марко је почињао од самог Првог Богослова и Вође (Καθηγούμενος) свих благослова, тојест од самог Бога Логоса који је јасно рекао: "Послаћу вам Утешитеља од Оца, Духа истине који од Оца исходи" (Јн. 15, 26). Затим је он на основу Светих Отаца доказивао Латинима у какве су јереси запали мењајући Символ вере Nikeјског и Цариградског I и II Васељенског Сабора и учећи погрешно о Светом Духу и о нетварним Енергијама Божјим. Синови лажи (οἱ τοῦ ψεύδους υἱοί), они нису хтели послушати глас Истине, него су остали у својој јереси и својој гордости. За време препирања о вери између светог Марка и Латина, неки римокатолички монаси, који беху присутни и слушаху ту дискусију, гласно повикаше на сабору: "Грци поседују истину вере и сачували су праве догмате".

Недостало би нам времена ако бисмо хтели све подвиге светог Марка изложити. Јер он и глад трпљаше, и ругања и потсмевања од Латина и од издајица православних. Но њега све то, као и присиљавање царско и лукавост папина, не могаху поколебати у вери Отаца Православне Цркве. Он не прихваташе нечовечно и нехришћанско уцењивање Православних - које чињаше папа својим лажним обећањима односно помоћи, потребној цару ради спасења царства од Турака. Још мање прихваташе свети Марко да се о истинама вере одлучује гласањем. И то не само због тога што Православни беху дошли у малом броју, него пре свега због тога што се Истина Божја не мери бројем и количином гласова, него Еванђељем, Апостолима, Оцима и Саборима. А ту Латини не могаху одолети светом Марку. Када увидеше и цар и папа, и још неке издајице Православља око цара, којима је папа обећавао кардиналске чинове ако прихвате латинску веру, они онда одлучише да упркос противљења светог Марка и Антонија Ираклијског и још два епископа, склопе неку унију са папом, ма и по цену издаје Православне вере. Тада свети Марко изложи писмено своје православно исповедање вере да би тако Православље остало непобеђено и он оправдан пред Црквом и историјом, на посрамљење свих издајица око њега. За ове издајице Православља, међу којима предњачаше Висарион Nikeјски, говораше свети Марко бранећи православно учење о Духу Светом: "Ми православни заједно са св. Дамаскином и свима Оцима, не говоримо да је Дух Свети од Сина (него од Оца), а они заједно са Латинима говоре да Дух јесте од Сина. И ми са божанственим Дионисијем Ареопагитом говоримо да је Отац једини извор надсуштственог Божанства, а они са Латинима говоре да је и Син - извор Св. Духа, искључујући тиме Духа из Божанства. И ми, са Григоријем Богословом разликујемо Оца и Сина узрочношћу (тј. својством бити узрочником), а они са латинима сједињују их и смешују у једно том узрочношћу И ми са светим Максимом и ондашњим римљанима и западним Оцима не чинимо Сина узрочником Духа, а они Га у својој одлуци о унији називају по грчки узроком, а по латински начелом Духа. И ми, са философом и мучеником Јустином, говоримо као што је Син од Оца, тако је и Дух од Оца, а они са Латинима говоре да је Син од Оца непосредно, а Дух - посредно (и тиме понижују Духа Светог). И ми са Дамаскином и свим Оцима исповедамо да људима није дано да знају у чему је разлика између рођења и исхођења божанског, а они са Томом Аквинским и Латинима говоре да рођење бива непосредно а исхођење - посредно!"

Тако је свети Марко доказивао да прихватање латинског учења доводи до тога да се признаје да Дух Свети

има два начела, а тиме се уводи двоначелност у самом Богу, што је бесмислица и јерес противна целокупном Хришћанском Откривењу и Хришћанској Православној вери. Зато своје Исповедање вере он овако завршава: "Сви Оци и Учитељи Цркве, сви Сабори и сва Божанска Писма уче нас да бежимо од оних који другачије верују и да се удаљавамо од заједнице са њима. Па зар ја, дакле, презревши све те Оце и Саборе, да пођем за онима који под маском лажног мира позивају да се ујединимо са онима који су нарушили свети и божански Символ вере, и Сина уводе као другог узрочника Светога Духа? Јер остале њихове (латинске) заблуде, од којих је и једна само довољна да нас удаљи од њих, ја остављам за сада. Да ми се не деси, о! Утешитељу Благи, да икада тако одступим од себе и од здравих мисли и здраве вере, него да се држим увек Твога учења и Тобом надахнутих блажених Мужева, и тако да се присајединим Оцима мојим, односећи одавде са земље на небо, ако ништа друго, оно бар - праву веру (τὴν Εὐσέδειαν = Православље)".

После тога стадоше и Патријарх и цар и други епископи наваљивати на св. Марка, да учини неке уступке и направи неки компромис по начелу економије ради тобожњег добра државе и народа. На то им свети Марко одговараше: "Ствари вере не допуштају никакво попуштање и економију. То је као кад би казао: отсеци себи главу па иди куда хоћеш. Никада, о човече! оно што се тиче Цркве, не решава се компромисима. Јер не постоји нешто средње између истине и лажи". У то време, 10. јуна 1439. године, умре стари Патријарх Јосиф не потписавши ипак унију, коју неће потписати ни свети Марко, митрополит Ефески и заменик Патријарха Антиохијског и Јерусалимског. Тада папа навали на цара и на источне епископе да признају не само римске лажне и јеретичке догмате него и врховну папску власт над целом Црквом и целим светом, позивајући се при томе на лажне документе неког Исидора и тобожње "завештање цара Константина, што је све било исфабриковано у Риму, да би се макар и лажним документима потврђивало незајажљиво властољубље папско. Свети Марко је и тај захтев енергично одбио и изјавио: "За нас папа представља само једнога између патријараха, али и то - ако би он био православан". Но папа као неки тиранин, и бедни, невољом прикљештени, цар издајица, и остале издајице око њега, најзад потпишу срамну унију, плјунувши тиме на све одлуке свих Васељенских Сабора и светих Отаца својих. Један православни епископ успео је да побегне и не потпише, док свети Марко није хтео да бежи него је јавно и пред царем и пред папом одбио да потпише ту лажну и богопротивну унију. Када је видео да на акту о унији нема потписа Марковог, за толико интелигентни папа Евгеније узвикнуо је: "Дакле, ништа нисмо урадили!" Ипак је властољубиви папа тражио да му се свети Марко доведе на суд због тобожње непокорности њему, који је свој престо уздигао више облака. По наређењу царевом свети Марко изађе пред папу, као оно некада Велики Василије пред оног гордог епарха Модеста, и на оптужбе и на претње папине да је јеретик и да ће бити осуђен, јер се не потчињава одлуци коју сви потписаше, он одговори: "Нисам ја без разлога чврст у своме мишљењу, нити нађох да не ваљају неке од мојих речи, које с Божјом помоћу изговорих раније у Ферари и сада овде у Флорентији. То такође није нашао нико од вас, нити ико други. Ја ни по чему нисам сличан ранијим јеретичима, него баш сасвим супротно. Јер сваки од тих јеретика увек је уводио нешто ново и страно и туђе Цркви Христовој, и то су Оци у своје време изобличили као лажно, и затим одбацили и проклели. И уопште Црква Божја свуда и свагда отсеца и одбацује новачења и пребива у древним предањима и стварима, тојест у апостолским и светоотачким догматима, што се и ја по моћима својим старам да чиним, благодаћу Христа мога, макар ме снашло и хиљаде смрти... А што велиш да ћеш да ме осудиш, знај да су Сабори Цркве осуђивали као бунтовнике само оне који су нарушавали неки догмат и проповедали своју јерес. Зато је Црква најпре осуђивала ту њихову јерес па онда и вођу те јереси и њене поборнике. Но ја уопште нисам проповедао своје учење, него сам се само држао оног учења које је Црква у неповређеном облику примила од Спаситеља нашег и у њему неотступно пребивала до данашњег дана, а које је учење и римска црква држала до времена отцепљења. Треба пре свега, ако смете, да осудите оно учење (о Духу Светом) којег се ја држим, па онда мене да судите. А ако то учење ви признајете за побожно и православно, зашто сам онда ја достојан казне?" Тако се свети Марко избави од папских канци, и 26. августа 1439. врати се натраг у Цариград.

Избавивши се тако по великом промислу и заштити Божјој из латинских беда и опасности, са сјајем и славом исповедника светитељ Божји се врати у отаџбину. И би дочекан од свих и свакога у Цариграду као проповедник и сведок (μάρτυς = мученик) Истине. Сакупљени православни народ свих узраста и сваког звања поздрављао га у престоници, и клањао му се тражећи од њега неку реч благослова и побожне поуке. Јер православни и верни народ нипошто није хтео да призна ни да погледа оне издајице Православља, и

никако није учествовао на богослужењима са тим отступницима од вере. И поред свег насиља царске власти и присутних папских легата унија није могла бити спроведена, нити је ишта значила за народ и верни клир, на челу са светим Марком. Гоњен, а да би дуже штитио Истину и више помогао Цркви, свети Марко напусти тајно Цариград и отпутова својој под Турцима поробљеној пастви у Ефес. Тако је он као пастир душу своју полагао за овце своје, угледајући се на Истинског и Првог Пастира Христа.

У својој митрополији у Ефесу светитељ је са љубављу и пожртвовањем похађао ово духовно наслеђе светог великог Еванђелиста и Апостола Јована Богослова, путујући непрестано по народу, иако беше слабог телесног здравља. Он посећиваше постојеће храмове и поправљаше порушене, а особито поправи свој Митрополитски храм и зграде око њега. Затим рукоположи свештенике и постави духовнике; штићаше невољнике и оне којима незнабожни Турци чињаше неправде; помагаше удове и сироте, мољаше и пређаше, поучаваше и утврђиваше, постајући свима све, по речи Апостола. А када све уреди што је било потребно стаду, он зајеле да се повуче у мир и спокојство, и зато крете на Гору Атонску да тамо у миру оконча свој живот, изнурен уз то и тешком болешћу. Но када лађица којом иђаше пролажаше покрај острва Лимноса (у Егејском Мору), одмах би препознан и ухваћен од царских власти и би бачен у тамницу, где проведе око две године (од 1440-1442). У тамници он показа чудну великодушност и издржљивост, иако беше врло мучен и лишаван и оног најнужнијег за живот. У то време настаде турска опсада утврђења Лимноса, где народ много страдаше од опсаде и глади и пљачке и смрти. Светитељ је много туговао због свега тога и делио судбину са народом, женама и децом, молећи се Богу за спасење и избављење овог јадног Православног живља. Благодаревши његовим богоугодним молитвама народ би заштићен помоћу Божјом, те нико од људи не погибе приликом страшне опсаде, у којој напротив многи Турци изгибоше. Народ за то благодараше Бога и приписиваше своје чудесно избављење молитвама Божјег слуге и архијереја Марка. У исто време свети Марко продужи и одавде борбу за свето Православље пишући на многе стране и утврђујући верне људе, а осуђујући лажну унију. У једном свом писму он је тада писао: "Кад не би било гоњења, ни Мученици не би просијали, ни Исповедници ни би добили венце и победе од Христа, и не би својим подвизима учврстили и обрадовали Цркву Православну".

По истеку две године, овом новом исповеднику би дозвољено да се врати у Цариград, где он би дочекан од верних као општи спаситељ и добротвор и учитељ, и као велико светило живота нашег на земљи, и тихо пристаниште, и чврсти темељ вере. Он беше отац за све православне, руководитељ и учитељ, исправитељ нарави и добри саветник, законодавац у вери и ризница правог богословља, извор мудрости и општи заштитник (Προστατήζ) истините Цркве; изобличитељ какодоксије (=злославља) и непобедиви поборник Православља. Благодаревши њему многи из уније бише повраћени Православљу, а особито када под његовим утицајем Патријарси Александрије, Антиохије и Јерусалима саборски осудише унију 1442. године на сабору у Јерусалиму. Они осудише и одлучише од Цркве унијатског патријарха Митрофана, и самом цару запретише одлучењем, ако се не одрекне туђих лажних догмата. Исто тако и у Русији би осуђен и протеран митрополит Исидор, који беше потписао унију, док у Српској Цркви нико не беше ни пошао нити пристао на унију. Ликујући због свега тога свети Марко говораше: "Благодаћу и силом Божјом псевдоунија се ево распада"

Поживевши богољубиво и у свему блистајући од детињства до смрти, а нарочито у исповедању и штићењу светог Православља, свети Марко се престава у Господу 20. јуна 1444. године у 52. години живота. Пред смрт је понова живео у свом манастиру Светог Георгија, званом Мангански, где се упокојио после теже болести, која је још док беше у Флорентији била узела великог маха. Ова болест, а још више апостолска брига његова за све Цркве, разједале су здравље његово, но не и његов дух и крепост душе. Његов ученик Генадије Схоларије говораше да кад би се свод небески срушио, ни тада се његова праведност не би поколебала, и моћ те праведности не би изнемогла; и душа његова не би се изменила, нити би се мисао његова ослабила у било каквим искушењима. Пред саму смрт светитељ је много говорио присутнима молећи их и отачки им заповедајући да се брину о Цркви и црквеном стању и поретку, о црквеном благочешћу и отстојавању правилних црквених догмата, и о уништењу овог новог празнословља око уније. Особито је саветовао светитељ свог ученика Георгија Схоларија, потоњег Патријарха Генадња, поверавајући му да продужи борбу за Православље, и упозоравајући га на ову истину: "Кварење Васељенске вере јесте општа пропаст". Свој пак став према унијатима светитељ исповеди непоколебиво и у

самом часу смрти: "Уколико се удаљујем од њих, утолико се сједињујем са Истином и са Светим Оцима, правим богословима Цркве; а који себе прибрајају унијатима, такви далеко стоје од Истине и од блажених Учитеља Цркве". Затим помоливши се за све присутне и спокојно испруживши руке светитељ рече: "Господе Исусе Христе, Сине Бога живога, у руке твоје предајем дух свој". Тако отиде ка Ономе Коме је толико послужио у животу, речи и делу, и о Коме је тако благочестиво богословствовао (εὐσεδῶς ἐθεολόγησεν). Тело његово свечестно, чисти храм најчистије душе, би удостојено славног погребља, какав беше и погреб св. Василија Великог, и би положено у манастиру великомученика Георгија. А исповедништво и вера и речи светога Марка живе и после његовог блаженог уснућа као изобличење свима неправославнима (τοις ἀντιόχοις). Нама пак православнима остају да живе и светле и руководе нас ове свете речи светога Марка: "До сада ми смо имали веру која ни у чему нема недостатака, и ми немамо потребу ни за сабором ни за актом неке уније, да би се научили било чему новијем, ми - који смо синови и ученици Васељенских Сабора, и на њима и после њих прослављених Отаца наших. Са том вером ми се надамо изаћи пред Бога и добити отпуштење грехова, а без ње ја не знам каква ће нас праведност ослободити од вечног мучења. Онај који хоће и покушава да ми одбацимо ову веру и уведемо другу, новију, макар он био и анђео с неба - нека буде анатема, и нек исчезне сваки спомен о њему и пред Богом и пред људима. Нека нико не господари у нашој вери - ни цар, ни епископ, ни лажни сабор, нити ико други, него само - једини Бог, Који нам је и Сам и кроз Своје Ученике предао ту веру". (Послан. игуману Ватопеда).

Његовим светим молитвама, Христе Боже наш, и свих светих Твојих Учитеља и Богослова Отаца, сачувај Цркву Твоју свету у православној вери и исповедништву.

Тропарь Марку, архиеп. Ефесскому

**Православия наставниче, новшеств противоборниче, /
степень веры, Церкви светильниче, /
учителей Богодухновенная печате, Марко всемудре, /
писании твоими вся просветил еси, цевнице духовная, /
моли Христа Бога спастися душам нашим.**